

VARGA LÁSZLÓ ORGONAÉPÍTŐ

A ZIRCI APÁTSÁGRÓL ÉS A HELYI KÖZÖSSÉG IGÉNYEIRŐL

Varga László: Zirc egy tabu. A szocializmus éveiben, úgy 1950-től kezdve tabu. A neve is. Még a hójelentéseket is úgy mondták be, hogy a hóakadályok Eplény és Gézaháza között vannak. Az pedig nem más, mint Zirc.

Zirc a magyar ciszterci központ. Egyik ékessége lehetne országunknak.

Annak idején, III. Béla uralkodásakor idetelepedett francia ciszterci szerzetesek mezőgazdasági munkákat végeztek. Nagyon fontos emlékek fűződnek a tevékenységükhöz – például róluk kapta a nevét híres borunk, a „badacsonyi szürkebarát”, valamint a malomgazdálkodást és a vetésforgót is a ciszterci szerzetesek honosították meg nálunk. Az erdőművelés, a mocsarakkal való „bánásmód” szintén az ő nevékhöz kapcsolódik.

A török hódoltság idején kifosztották a kolostorokat, így azok elnéptelenedtek. Az 1700-as évektől telepedtek be újra a ciszterci szerzetesek és a katolikus német lakosság. Sajnos azzal kezdték otthon-teremtésüket, hogy a régi gótikus középkori kolostort lerombolták, és a köveit beépítették a mai templomba. Földrajzilag nem pont ott áll az épület, de egy része alányúlik, így az alapok maradványainak egy részét fel is használták. Akkor épült ez a most is meglévő barokk apátsági templom a porosz, sziléziai ciszterci rendi szerzetesek keze munkájával.

Az 1800-as évektől kezdődően függetlenedett a zirci apátság, így lett önálló rend Magyarországon, s vált a ciszterciak honi központjává.

Mikor a közelmúltban, 1990-ben harmadszor is visszatelepült a ciszterci rend Zircre, az apátsági templom nagyon rossz állapotban volt. A művészettörténészek „megkutatták”, és akkor kiderült, hogy a templomot az 1800-as évek végén egy szobrász mester átfestette. Teljesen átdolgozta az egészet. Most, amikor megkaparták a festéket, alatta eredeti barokk freskókat találtak. Az érdekes az, hogy az „átfestő” a témákat nem is nagyon változtatta, hanem például az arcokat öregítette, a fiatal szenteket bajusszal, szakállal, vén arccal ábrázolta. Ezeket a ráfestéseket a mostani restaurálás során lekapták, és újra láthatóvá váltak a virágcsokrok eredeti színgazdagságukban, a fiatal arcok, Szent Bernát a társaival, egyikük a kutyájával... és egy pompázatosan szép templom kezd újjászületni.

A szobrok annak idején ugyanúgy jártak, mint a freskók, ugyanis az 1800-as évek „divatja” szerint a szobornak fehérnek kellett lennie, hiszen a görög szobor – ami kőből készült – szintén fehér színű. De ezek eredetileg faszobrok voltak, „talpig aranyban”. Így most, ahogy a restaurátorok letisztítják a szobrokról a fehér festéket, impozánsan állnak ott eredeti arany mivoltukban.

A bazilika most a barokk pompa fenséges színeivel, étellel tele csillog. Ebbe a „visszaújított” környezetbe, a megújult barokk stílusú szekrényzetbe került felépítésre az általunk készített orgona, ami hangzásában német-romantikus stílusú.

– *Úgy tudom, hogy ahogy az apátságnak, a zirci Apátság orgonának is van történelme.*

– Van. Tudnivaló, hogy a hívő ember teremtője iránti szeretetének közvetlen megnyilvánulása az imádság, és ennek egyik legszebb kifejezése az egyházi ének, az egyházi zene.

Nem véletlen, hogy a török pusztítás után Zircre visszatért szerzetesek már 1735-ben egy kis orgonát állítottak, hogy a hívek énekét ezzel kísérhessék. 1745-től már az új templom keleti részében tartották az istentiszteleteket, és ott egy újabb

kis orgonát helyeztek el. 1754-ben Rieger Kandid apát egy nagy, húszregiszteres orgonát építtetett a már teljesen felépült templom karzatára, amelyet az év augusztusában Szent Bernát ünnepén szenteltek fel. 1770-ben második hangszerként egy kis karorgona épült a szentélyben. A nagyorgonát száz év múlva megújították, amely kissé átalakítva működött egészen 1901-ig. 1901-ben az apátság egy teljesen új orgonát építtetett a jaegerndorfi Rieger Orgonagyárral. Egyidejűleg a szentélyorgona is újjáépült. Amíg azonban a kisorgona szekrényén csak kisebb módosítások történtek, a nagyorgona teljesen új szekrénybe került. A régi orgonáról csak az aranyozott díszeket, faragványokat és szobrokat használták fel. Ebben az időben mázolták be az eredeti aranyozásokat, mely az orgona faragványait sem kerülte el. Ez az orgona 1996-ig működött. A templom fa berendezéseit a kétszáz év alatt milliányi szű támadta meg, nem kímélve az orgonát sem. A templom egykori plébánosa, néhai Szilveszter atya már 1979-ben tervezte az orgona megmentését, felújítását, de az akkori gazdasági viszonyok csak az orgonánál fontosabb tétő felújítását tették lehetővé a nagyszerű templom védelmére. Amikor néhai Kelemen atya zirci plébános lett, újra felvetődött az orgona felújításának gondolata. Ő sokat és szívesen orgonált itt a templomban, és végig szívén viselte az új hangszer ügyét. Az orgona át- és újjáépítésének irányelveit dr. Áment Lukács orgonaművész dolgozta ki. A mindenre kiterjedő vizsgálat kiderítette, hogy az eredeti szerkezet sok ezer apró fűvőkájának bőrozeése előregedett, a szerkezet élettartama lejárt. A fa alkatrészeket szétrágtá a szű, és a szelládák felújítása lehetetlenné vált. A jó minőségű, értékes fémsíp anyaga, valamint az erősen károsodott, de rekonstruálható fasíp regiszterek lehetővé tették az eredeti hangzás megőrzését.

Az új orgona terve az eredeti kétmanuálos, huszonöt regiszteres romantikus hangzáson alapult. A templom zenei életéhez a nagyobb ünnepek egyházzenei rendezvényein kívül hangversenyek is kapcsolódnak. Ezért az elsősorban liturgikus célokat szolgáló régi hangkép a romantikus kornak megfelelő hangversenyorgona igénye szerint egészült ki negyvennégy regiszterre és három manuálra.

A jaegerndorfi Rieger testvérek 1894-ben Budapesten fióküzemet nyitó jogutódját, az Aquincum Orgonagyárat bízta meg az Apátság a zirci Rieger-orgona újjáépítésével.

A régi fémsípok teljesen újjászülettek, hangjuk megfiatalodott. A pudvás, szivaccsá rágott fasípok közül a még megmenthetőket restauráltuk, de a menthetetlen sípokat is az eredeti méretek szerint rekonstruáltuk. Az új regiszterek a korabeli Rieger-méretezés szerint készültek. A lusta pneumatikus működtetést a precíz függesztett mechanika váltotta fel. Az orgonának hatvannégy soros elektronikus regiszter-kombináció memóriája van.

A templom restaurátorai az orgona szekrényét is megújították. Színét az orgonakarzat farácsának színével összhangba hozták. A faragványokon az átfestések letisztítása után előkerült az eredeti barokk aranyozás.

A teljesen megújult orgona hangzásában az egyre inkább feledésbe merülő német romantika egyik korhű darabja lett.

– *Pontosan mikor kezdődött az apátság felújítása?*

– 1991-ben kezdődött, az orgona felépítésével viszont várunk kellett, míg a munkálatok olyan fázisba értek, amikor a

templom már alkalmassá vált az orgona befogadására, így az az utóbbi két év során készült el.

Tulajdonképpen a festmények feltárása feltartotta az orgonaépítési munkát. A helyreállítás egyébként most is folyamatosan zajlik.

– *Vannak még olyan festmények, amelyeket nem fedeztek fel újra?*

– Igen, a főhajó középső freskója, illetve a fal és a melléklátárok még „utófestésre” várnak.

A templomi padok is mind felújításra szorulnak, és egy további nagy feladat a szentély teljes rekonstrukciója.

– *Kik végzik az „újrafestést”, restaurálást?*

– A freskókon a veszprémi Felhősi művészpáros dolgozik, a fafaragásokat hat-nyolc farestaurátor újítja meg.

– *Hogyan fogadja Zirc lakossága ezt a megszépülést, megújulást?*

– Sajnos nagyon kevés számú az az őslakosság, amelyiknek a szívügye és igénye lenne a történelmi hagyaték ápolása, tisztelete és védelme. Nagyon kevés a lokálpatrióta a vidéken, és számuk egyre fogy. Helyi értelmiségi nemigen maradt, elmentek a világ minden égtája felé. Miután az apátságot hosszú ideig kényszerűsítetre ítélte a politika – előbb nevezték Zircet a szocializmus éveiben „vájárvárosnak”, mint egyházi központnak –, nem csoda, hogy csak a bányászok, gazdálkodók, iparosok maradtak a városban. Mindez nem jelentette a kultúra teljes hiányát, hiszen a háború előtt Zircen szimfonikus zenekar is működött, énekkarral. De ez fokozatosan leépült, és ma már csak nyomai és emlékei vannak. Egyesek még emlékeznek rá, hogy volt, és hogy ők is művelték, de az újrakezdésre, vagy a régi folytatására nincs olyan igény és akarat, ami elegendő lenne a fellobbanáshoz.

– *A nagy tanító ciszterciak által újra benépesített nagy múltú és jelentőségű apátság „udvarában” működik ismét egyházi iskola?*

– Nem, sajnos egyházi iskola nincsen Zircen. A rendi gimnáziumok öt másik városban működnek.

Sok csalódás érte és éri Zirc lokálpatriótáit, akik – véleményem szerint – többségükben a távolból veszik szemügyre az eseményeket. Miközben az apátsági épületegyüttes megújul, a környező városképet nem őseink ízlésének megfelelően újítják fel. Csak egy példa a sok közül, hogy az apátság előtti Főtér félkörívű épületsoportját egy élelmiszer-diszkont bontja meg...

– *Nincsenek olyan „makacs” polgárai Zircnek, akik mégis védelmükbe vehetnék a területet?*

– Számuk csekély, de nem is tudnának mit tenni. Vannak visszafordíthatatlan dolgok. Például a Cuha patak – amely végig kivájta a Bakonyt – egyszerűen megszánt. A Vízművek

„felszívta”, az arborétum vízese vízzel maradt. Például részben megszüntették a vasútvonalat. Régen egy csodálatos útvonal vezetett át a Bakonyon Győről Alsóörsre. Ez most megáll Veszprémben. Lebontották és „modernizálva” újjáépítették a zirci állomást. Például az utcákban, ahol sok kis stukkós ház állt, a polgári életet mutatva, most stukkó nélküli „meztelen” épületek sorakoznak. Az utcák elvesztették varázsukat. Például az arborétum délnyugati részére épült egy járási központ – egy beton kockaház ... mint egy gyufásskatulya. A kultúrház lassan összedől – már irodái is alig tudnak működni. Anno „Bányász Művelődési Ház”-nak keresztelték, s mikor vége lett a bányászatnak, megszünt a „kultúrház”.

Ezeket a nemkívánt változásokat látva, sokan elhagyták a várost.

– *Az Apátságon belül csak van egy olyan kulturális területen tevékenykedő mag, amiből sarjadás indulhat!*

– Igen, vagyunk és szeretnénk. De ez csak nagyon lassan fog kibontakozni. A gondolatoknak és a szándékoknak az apátság falán kívüli éltető közegre is szüksége lenne. Elsősorban a pedagógusokra, akiknek a közönyből fel kellene ébredni. Olyanokra lenne szükség, mint például Békeffy Antal népzenekutató. Aki Zircen dolgozott, sikerrel, aztán sajnos úgy döntött, hogy távozik. Természetesen élnek tehetséges emberek a városban, de külön, önmagukba fordulva alkotnak.

– *Gondolom, az idegenforgalom azért nem kerüli el Zircet?*

– Természetesen, nem. De amit a lakosság nem tekint a sajátjának, azt az idegenek nem fogják fenntartani. Az ilyen csak addig működik, amíg a vállalkozás hasznot hajt. Az ideérkező turistákat pedig fogadni kell tudni. Nemcsak parkolóval, vendéglővel, de hozzáértéssel is.

– *Hadd kérdezzem meg végül, hogy mi fűzi Varga Lászlót, az Aquincum Orgonagyár vezető intonatőrét a zirci Apátságához?*

– Zircen születtem, nőttem fel, 1963 óta pedig az apátsági templom „hallgatóságos” kántora vagyok.

Most, hogy felépült az új orgona, amelyre mint gyermekre vigyázhatok, nagy álmom valósult meg. Felelősség és jó érzés a templomba betérőknek átadni valamit – ami eredetileg az övék volt. A zene hozzátartozik a kultúránkhoz, amelyben felnövünk. Nem jó, ha valaki a karácsonyi dallamokat nem ismeri. Örömmel töltene el, ha a hívők újra énekelnének. S ha ezek az énekek ismét a mindennapi kultúra részévé válnának.

Zöld Krisztina